

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора Тарасенка Олега Сергійовича на дисертаційне дослідження Камінської Олександри Леонідівни на тему «Дізнання щодо неповнолітніх у кримінальному провадженні», подане до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дослідження. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII, в Україні з 1 липня 2020 року запроваджено інститут кримінальних проступків. Цей закон спрямований на удосконалення правового регулювання кримінального процесу з метою ефективного досудового розслідування кримінальних проступків і введення в дію спрощеного порядку розслідування. Основним завданням поділу кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки є посилення правових гарантій належного дотримання прав та свобод як повнолітньої, так і неповнолітньої особи під час розслідування.

Враховуючи те, що неповнолітні частіше вчиняють кримінальні проступки, ніж злочини, постає необхідність більш широкого вивчення процесуальних особливостей проведення дізнання щодо неповнолітніх. Не зважаючи на велику кількість наукових досліджень даного питання, проблемні аспекти кримінальних процесуальних особливостей дізнання щодо неповнолітніх все ж існують. Зокрема, це обумовлено розвитком євроінтеграційних процесів нашої країни, різних законодавчих ініціатив, що стосуються неповнолітніх, удосконаленням правових норм вітчизняних законодавчих актів тощо.

Актуальним також є питання підвищення ефективності реалізації міжнародних стандартів щодо «правосуддя, дружнього до дитини», зокрема спеціалізації та відповідної підготовки фахівців, які перебувають у контакті з

неповнолітнім, дотримання найкращих інтересів неповнолітнього під час досудового розслідування, недопущення повторної віктимізації.

Таким чином, дисертаційне дослідження О.Л.Камінської виконане на високому науковому, теоретичному та методологічному рівнях, тема роботи є досить актуальною, своєчасною, а наукові висновки та рекомендації сприятимуть удосконаленню організаційно-правових засад діяльності органів дізнання під час розслідування кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Під час вивчення дисертаційного дослідження з'ясовано, що воно є структурованим, логічним, послідовним, і відповідає меті та поставленим завданням. Дисертанткою здійснено комплексний аналіз наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених; зокрема акцентовано увагу на положеннях окремих законодавчих актів європейських країн, що дало змогу авторці сформувати свій особливий науковий підхід до загальних висновків та пропозицій.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять рішення національних судів, що розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень; рішення ЄСПЛ; результати опитування працівників Національної поліції (223 слідчі й дізнавачі) м. Києва та Полтавської області; офіційні статистичні дані, опубліковані на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора.

Слід також зазначити, що основні результати дисертаційної роботи О.Л.Камінської знайшли своє відображення в наукових публікаціях, серед яких 4 (чотири) статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 1 (одна) стаття – у науковому періодичному виданні іншої держави (Республіка Польща), а також 13-ти тезах доповідей, що опубліковані в збірниках науково-практичних конференцій та засідань круглих столів.

Таким чином, дисертаційне дослідження О.Л.Камінської здійснено на високому науковому рівні, а кількість та зміст наукових публікацій відповідає

вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведення здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертаційне дослідження О.Л.Камінської є одним із перших в Україні (після внесення змін до КПК України та запровадження інституту дізнання) монографічним дослідженням теоретичних і практичних аспектів провадження досудового розслідування у формі дізнання щодо неповнолітніх. Це підтверджується, зокрема, виділенням етапів становлення та розвитку дізнання; наведення авторського визначення поняття «опитування неповнолітнього, малолітнього»; рекомендацією створення Центру наставництва для неповнолітніх правопорушників тощо. Спостерігається науково обґрунтоване удосконалення повноважень ювенального дізнавача, що має велике значення у кримінальному судочинстві щодо неповнолітніх.

Дисертаційне дослідження містить також і інші положення, висновки та рекомендації, які знайшли своє практичне застосування шляхом апробації, що підтверджується додатками до дисертації. З огляду на викладене, можна із впевненістю говорити про те, що наукові результати дисертаційного дослідження Камінської О.Л. у сукупності повністю відображають наукову новизну проведеного дослідження.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження Камінської О.Л. не викликають жодних зауважень. Зроблені авторкою наукові висновки та рекомендації є обґрунтованими та аргументованими, що дає підстави вважати про високий науково-практичний та методологічний рівень дослідження. Дисертанткою

досягнуто поставленої мети дисертаційного дослідження, що полягає у комплексному вивченні та узагальненні теоретичних і правових положень, а також наданні практичних рекомендацій, пов'язаних із процесом здійснення досудового розслідування кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми.

Отже, результати дисертаційного дослідження Камінської О.Л. є достатньо аргументованими, обґрунтованими, логічними та мають високий ступінь наукової новизни і практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Дисертанткою правильно сформульовані завдання дисертаційного дослідження, серед яких: визначення стану наукового розроблення проблем провадження дізнання щодо неповнолітніх і методології; дослідження становлення та розвитку дізнання як форми розслідування проступків, вчинених неповнолітніми; здійснення аналізу міжнародного досвіду розслідування кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми; характеристика вимог й порядку проведення слідчих (розшукових) дій під час дізнання щодо неповнолітніх; виокремлення процесуальних особливостей запобіжних заходів, що застосовують до неповнолітніх під час дізнання; особливості застосування відновного правосуддя щодо неповнолітніх, які вчинили кримінальні проступки тощо.

Обґрунтованість та достовірність одержаних дисертанткою результатів, сформульованих висновків і пропозицій свідчить про повне виконання поставлених наукових завдань та мети дисертаційного дослідження.

Має також значення застосування авторкою наукових методів під час проведення свого дослідження, і як наслідок – формулювання визначених висновків та пропозицій, дає змогу прийти до висновку про повне оволодіння Камінською О.Л. методологією наукової діяльності.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Сформульовані висновки та пропозиції впроваджено та в повному обсязі

використовуються у практичній діяльності, освітньому процесі та науково-дослідній діяльності. Про це свідчать, зокрема, акти впровадження, що закріплені у додатках до дисертації.

Що стосується практичного застосування, то Камінською О.Л. сформульовано конкретні пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України, а саме внесення змін до статей 3, 52, 176, 226, 298², 299, 488, 490 Кримінального процесуального кодексу України.

В освітньому процесі та науково-дослідній діяльності результати дисертаційного дослідження Камінської О.Л. використовуються під час підготовки та проведення лекцій, семінарських і практичних занять для здобувачів вищої освіти з навчальних дисциплін, а також під час здійснення загальнотеоретичних і галузевих досліджень з питань удосконалення досудового розслідування кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми. У практичній діяльності результати дослідження також знайшли своє відображення шляхом застосування їх у діяльності органів досудового розслідування Головного слідчого управління Національної поліції України.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому. Дисертація Камінської О.Л. містить анотацію, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, що мають 9 підрозділів, висновки, список використаних джерел (349 найменувань на 39 сторінках) і додатки (на 18 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 247 сторінок, з них загальний обсяг тексту – 189 сторінок. З огляду на викладене слід зазначити, що дисертаційне дослідження є структурованим та логічно послідовним.

Анотація включає в себе основні положення дисертаційного дослідження в стислій формі, викладена українською та англійською мовами. У вступі розкрито обґрунтування вибору теми дослідження; зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами; мету і завдання дослідження; методи дослідження; наукову новизну отриманих результатів; практичне значення отриманих результатів, а також кількість публікацій.

У розділі 1 «Теоретико-правові та методологічні засади проведення

дiзнання щодо неповнолiтнiх» визначено стан наукового розроблення проблем провадження дiзнання щодо неповнолiтнiх i методологiю дослiдження. Проаналiзовано iсторiю становлення та розвитку iнституту дiзнання як форми розслiдування проступкiв, вчинених неповнолiтнiми.

Встановлено, що основою дiзнання щодо неповнолiтнiх є: нормативно-правовi засади досудового розслiдування кримiнальних проступкiв, з огляду на особливостi неповнолiтнiх; основоположнi принципи захисту прав i свобод людини, поваги до людської гiдностi, зокрема забезпечення найкращих iнтересiв дитини; забезпечення повного, швидкого й неупередженого досудового розслiдування; верховенства права; розумнiсть строкiв i забезпечення права на захист.

Здiйснено аналiз мiжнародного досвiду розслiдування кримiнальних проступкiв, вчинених неповнолiтнiми на досвiдi таких країн як США, Великої Британії, Німеччини, Франції та Швеції.

У розділі 2 «Загальна характеристика розслiдування кримiнальних проступкiв, вчинених неповнолiтнiми» автором розглянуто особливостi досудового розслiдування кримiнальних проступкiв, вчинених неповнолiтнiми. Встановлено вимоги й порядок проведення слiдчих (розшукових) дiй пiд час дiзнання щодо неповнолiтнiх, зокрема допиту, огляду, обшуку, слiдчого експерименту, освiдування тощо.

Акцентовано на необхідностi вiдеофiксації допиту й визнання його речовим доказом у кримiнальному провадженнi та судовому розглядi. На пiдставi здiйсненого аналiзу запропоновано внести змiни до ст. 226 КПК України.

Видiлено процесуальнi особливостi запобiжних заходiв, що застосовують до неповнолiтнiх пiд час дiзнання. Аргументовано, що спеціальний запобiжний захiд – передання пiд нагляд батькiв, опiкунiв, піклувальникiв, адмiнiстрації дитячої установи – є найефективнiшим запобiжним заходом для неповнолiтнiх пiдозрюваних, обвинувачених. Тому авторкою запропоновано додати його до перелiку основних запобiжних заходiв, передбачених ст. 176 КПК України.

У розділі 3 «Кримiнальний процесуальний механiзм закінчення дiзнання

щодо неповнолітніх» охарактеризовано загальні положення закінчення дізнання щодо неповнолітніх, розглянуто повноваження дізнавача, прокурора та слідчого судді в кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми.

Встановлено процесуальний порядок прийняття судом рішення про застосування примусових заходів виховного характеру. Висвітлено особливості застосування відновного правосуддя щодо неповнолітніх, які вчинили кримінальні проступки.

На підставі аналізу досвіду застосування програм відновного правосуддя в таких країнах, як Австрія, Бельгія, Фінляндія, Словенія, США, обґрунтовано, що примирення сторін є оптимальним способом «покарати» неповнолітнього, який вчинив кримінальний проступок. Запропоновано поняття медіації в кримінальному процесі.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Камінської О.Л. на тему «Дізнання щодо неповнолітніх у кримінальному провадженні» слід використовувати у освітньому процесі закладів вищої освіти, у науково-дослідній роботі наукових установ, при підготовці наукових публікацій, плануванні досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Позитивно оцінюючи отримані Камінською О.Л. результати здійсненого нею дисертаційного дослідження, підкреслюючи їх наукову та практичну значущість, необхідно звернути увагу на деякі дискусійні питання, зокрема:

1. В дисертаційному дослідженні поряд із поняттям «неповнолітній» авторка застосовує поняття «дитина» або ж дефініцію «дитина у конфлікті з законом». Але чинним законодавством не передбачено такого поняття, а власної позиції з цього приводу авторка не наводить. На мою думку, така аналогія є некоректною з огляду на те, що правовий статус дитини має особа до

досягнення нею повноліття (стаття 6 Сімейного кодексу України), в той час коли неповнолітнім є малолітня особа, а також дитина у віці від 14 до 18 років (стаття 3 КПК України), тобто із урахуванням вікових рамок. Вважаю, що в дисертаційному дослідженні, поряд із статусом «підозрюваний, обвинувачений» варто використовувати поняття «неповнолітній».

2. У підрозділі 3.1. «Загальні положення закінчення дізнання щодо неповнолітніх» авторка розкриває питання особливостей закінчення дізнання щодо неповнолітніх шляхом аналізу кримінальних процесуальних особливостей звернення до суду з обвинувальним актом та звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру відносно неповнолітнього.

Вважаю, що в даному підрозділі варто було б детальніше дослідити підстави та процесуальний порядок закриття кримінального провадження, звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності та з клопотанням про примусові заходи медичного характеру щодо неповнолітніх за результатами дізнання щодо неповнолітніх.

Перелічені зауваження і побажання мають виключно дискусійний характер, і, в цілому, не впливають на загальну високу позитивну оцінку дисертації.

Відсутність порушення академічної доброчесності. При вивченні дисертаційного дослідження та наукових публікацій, фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Камінської О.Л. на тему «Дізнання щодо неповнолітніх у кримінальному провадженні» є актуальним, оригінальним та самостійно виконаним на високому науковому рівні дослідженням.

ВИСНОВОК

про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота О.Л.Камінської на тему «Дізнання щодо неповнолітніх у кримінальному провадженні», подана на здобуття ступеня

доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. У ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що вирізняються новизною в постановці та вирішенні питань, що стосуються дізнання щодо неповнолітніх.

За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих дисертанткою результатів, дисертація відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року №261 (зі змінами та доповненнями від 3 квітня 2019 року №283), наказу МОН України від 12 січня 2017 року №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44), а її авторка – Камінська Олександра Леонідівна – на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право зі спеціальності 081 Право.

Рецензент:

**професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор**

Олег ТАРАСЕНКО

Олександр
ДНИЙ ФАХІВЕЦЬ
ЛУ ПЕРСОНАЛУ
ШЕЛЕСТИНСЬКИЙ